

Geliş Tarihi : 14.11.2024
Kabul Tarihi : 28.01.2025

 <https://doi.org/10.20304/humanitas.1585178>

Baysal Yurdakul, N. & Hocaoğlu Alagöz, K. (2025). Mitik düşüncenin klasik Türk şiirine yansımaları: Köpek. *HUMANITAS - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(25), 93-106. <https://doi.org/10.20304/humanitas.1585178>

MİTİK DÜŞÜNCENİN KLASİK TÜRK ŞİİRİNE YANSIMASI: KÖPEK

Nagihan BAYSAL YURDAKUL¹, Kadriye HOCAOĞLU ALAGÖZ²

ÖZ

İnsan, doğanın bir parçası olarak varlığını sürdürebilmek için çevresindeki tüm canlılarla etkileşim kurmuştur. Doğadaki uyum ve dengede kendine bir yer edinebilmek adına diğer canlıları tanımış, ilişkiler geliştirmiştir. Bu süreçte, insanoğlu kendini doğada konumlandırabilmek için hayvanları gözlemlemiş; kimi zaman taklit etmiş kimi zaman da onlardan uzaklaşarak canlıları ötekileştirmiştir. Konargöçer yaşam tarzına sahip toplumlar arasında yer alan Türkler, doğayla kurdukları yakın ilişki nedeniyle, yerleşik toplumlara göre doğayı anlamlandırmada daha ileri bir konuma sahip olmuşlardır. Avcılık ve hayvancılıkla geçimlerini sağlayan Türkler için, hayvanları tanımak ve onlara anlam yüklemek temel bir ihtiyaç hâline gelmiştir. Bu bağlamda bazı hayvanlarla güçlü bir yakınlık hissetmiş, bazılarını ise mesafeli bir duruş sergilemişlerdir. Çalışmanın merkezinde yer alan köpek, Türk kültüründe hem sevilen ve saygı duyulan bir dost hem de zaman zaman dışlanan bir varlık olarak iki yönlü değerlendirilmiştir. Köpek, olumlu ya da olumsuz görülmesinden bağımsız olarak geleneksel Türk dünya görüşü ve buna bağlı inanç yapılarında kendine önemli bir yer edinmiş; Türk kültüründe derin sembolik bir anlam ifade etmiştir. Kültürel olarak böylesine anlam yüklü bir varlığın, diğer kültürel unsurlara etki etmemesi imkânsızdır. Makalede amaç, Türklerin ehemmiyet verdikleri bir canlının edebî metinlerde nasıl ele alındığını, gerçek anlamların yanı sıra edebî sanatlarla hangi benzetmelere konu olduğunu tespit edebilmektedir. Elde edilen malzemenin çokluğu dolayısıyla anlamsal göstergeler ön planda tutulmuş; çalışmanın içeriği sadece divanlar ile sınırlandırılmıştır. Bu bağlamda klasik Türk şiirindeki edebî metinler incelendiğinde “köpek”, “seg”, “it” ve “Kıtmîr” gibi pek çok kelimeyle Türk kültüründe önemli bir yer edinmiş bir canlının şiirlerde de sıklıkla anıldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Köpek, Geleneksel Türk dünya görüşü, Klasik Türk şiiri, Türk inanç sistemi

¹ Doç. Dr., Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, nagehanbaysal@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-5272-5922>

² Dr. Öğr. Üyesi, Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, kadriye_hocaoglu@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-3584-4612>

Date Received : 14.11.2024

Date Accepted : 28.01.2025

 <https://doi.org/10.20304/humanitas.1585178>

Baysal Yurdakul, N. & Hocaoğlu Alagöz, K. (2025). Reflection of mythical thought in classical Turkish poetry: The dog. *HUMANITAS - Journal of Social Sciences*, 13(25), 93-106. <https://doi.org/10.20304/humanitas.1585178>

REFLECTION OF MYTHICAL THOUGHT IN CLASSICAL TURKISH POETRY: THE DOG

Nagihan BAYSAL YURDAKUL³, Kadriye HOCAOĞLU ALAGÖZ⁴

ABSTRACT

As a part of nature, humans have interacted with all living things around them in order to sustain their existence. In order to find a place for itself in the harmony and balance of nature, it has recognized other living beings in nature and developed relationships with them. In this process, in order to position itself in nature, human beings have observed animals, sometimes imitated them, and sometimes alienated and alienated them. Among the societies with a nomadic lifestyle, the Turks have a more advanced position in making sense of nature than settled societies due to their close relationship with nature. For the Turks, who earn their living through hunting and animal husbandry, knowing animals and giving them meaning has become a basic need. In this context, they have felt a strong closeness to some animals and have kept a distance from others. The dog, which is at the center of the study, has a dual position in Turkish culture as both a beloved and respected friend and an occasionally excluded being. It is impossible for such a culturally meaningful being not to affect other cultural elements. In this context, when literary texts in classical Turkish poetry are examined, it is seen that a creature that has gained an important place in Turkish culture with many words such as “köpek”, “seg”, “it” and “Kıtmir” is also frequently mentioned in poems. The aim of the article is to determine how a creature that the Turks attach importance to is addressed in literary texts and what analogies it is subject to with literary arts as well as its real meanings. In this direction, due to the abundance of the material determined, semantic indicators are kept in the foreground and the content of the study is limited to divans only.

Keywords: Dog, Traditional Turkish world view, Classical Turkish poetry, Turkish belief system

³Assoc. Prof. Dr., Ege University, Institute of Turkish World Studies, nagehanbaysal@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-5272-5922>

⁴Asst. Prof. Dr., Uludağ University, Faculty of Arts and Sciences, kadriye_hocaoglu@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-3584-4612>

Giriş

İnsanoğlu gerek mitolojilere gerekse dinlere göre yaratıldığı ilk günden itibaren yeryüzünde yalnız değildir. İçinde bulunduğu doğada kendisiyle birlikte varlığını sürdüren pek çok canlı bulunmaktadır. Doğa, insanla birlikte bütün bu varlıkların mekânı konumundadır. Bu mekân içerisinde hayatta kalmaya ve kendine özel bir konum yaratmaya çalışan insan, doğada var olan diğer canlılarla arasında bir ilişki kurmaya çalışmış, onları gözlemlemiş; sahip oldukları özellikler ve eylemleri üzerinden onları tanımlama yoluna gitmiştir.

İnsanın kendi potansiyeli ve doğaya dair gözlemlerinden yapmış olduğu tanımlamalar zamanla derin anlamlar kazanmaya başlamış ve bu anlamlar kalıplaşan düşüncelere dönüşerek semboller meydana getirmiştir (Baysal Yurdakul, 2023, s. 188). Meydana gelen semboller, toplum psikolojisinin dışı vurumu ve toplumun varlığın doğasını anlamlandırma ihtiyacının tatmini işlevine sahip unsurlar hâline gelmişlerdir (Ateş, 2014, s. 19-20; Eliade, 2018, s. 21-22). Bu bağlamda semboller, ilk olarak toplumların dünyayı algılayış ve anlayışlarından hareketle meydana getirilmiş; sonrasında ise kültürün taşıyıcısı olma görevini üstlenen unsurlar hâline dönüşmüşlerdir.

Doğada var olan her unsurun görünen yanına ek olarak daha derin bir anlama sahip olduğu düşüncesi ve inancı, insanın varlığına inandığı daha üstün güçle ilişki kurmasını ve iletişimini güçlendirmiştir. Çünkü insan, yarattığı sembollerini doğaüstü güçle arasında bir iletişim aracı olarak görmüş; kendi sıradan yaradılışını bu araçlarla kutsamış ve bu sayede doğada kendine üstün bir konum elde etmiştir. (Atasagun, 1996, s. 4; Eliade, 2009, s. 424). Bu bağlamda semboller, taşıdıkları anlam her ne olursa olsun yeryüzündeki kutsal düzenin kurulmasını sağlayan unsurlardır (Jung, 2020, s. 228) ve aciz insanın vahşi doğada güç kazanmasını ve doğaya hükmetmesini sağlamaktadırlar.

Konargöçer hayat yaşayan Türkler, yaşam şartları gereği yerleşik hayat düzenine sahip toplumlara göre doğayı daha çok gözleme şansı bulmuş ve bütün yaşantılarını doğanın kendilerine sunduğu imkânlarla şekillendirmişlerdir. Bu doğrultuda doğa, Türklerin evi ve kutsal alanı hâline gelmiş ve bu alanda yaşayan diğer canlılar da bu kutsal düzenin bir parçası olarak görülmüştür. Ancak burada şunu belirtmek gerekir ki kutsal düzenin parçası olmak, her zaman doğrudan kutsal olanla yakın ilişkiye sahip olmak anlamına gelmemektedir. Kutsal ya da başka bir ifade ile tanrısal güce karşıt konumda olmak da kutsalın varlığına hizmet etmektedir. Tanrısal gücün zıttı konumunda olan herhangi bir unsura karşı geliştirilen inanma ve eylem, kişinin kutsal olanla iletişimini kuvvetlendirmekte ya da zayıflatmaktadır. Bu nedenle semboller her ne anlam taşırlarsa taşırsınlar her zaman kutsallıkla ilgilidirler.

Levy-Bruhl, ilkel insanın doğada var olan diğer varlıklar ve kendisi arasında özde bir bağlılık kurduğunu ve hep birlikte anlamlı bir bütünü oluşturduklarını düşünmektedir. Ancak bununla birlikte insan, her unsurun güç, özellik ya da nitelik bakımından birbirinden ayrı olduğunun, kendisi için bu özelliklerin bazı durumlarda olumsuz bazı durumlarda da olumlu anlam taşıdığı farkında olarak varlığını sürdürmüştür. Bu farkındalık da bireysel ve toplumsal güvenliği için onun, kendisi dışında kalan her şeye karşı eylemlerinde belirleyici bir faktör olmuştur (2006, s. 22). Doğal yaşamın bir parçası olan insan için hayvan ve bitkiyi birbirinden ayrı düşünmek, bu unsurların birbirleri üzerinde etkisini görmezden gelmek imkânsızdır. Söz konusu üç unsur, yaşam döngüsünde birbirleriyle var olabilmekte ve

birbirlerinin varlığının devamlılığını sağlamaktadırlar. Ancak bu üç unsur arasında varlığın bilincine sahip olan tek canlı, insandır. Bu nedenle insan, doğanın olağan döngüsüne ve kendi hayatının devamlılığına hizmet eden hayvan ve bitkileri gözlemleri sonucunda Levy-Bruhl'un da söz ettiği gibi kendiyile aynı özden gelen, biçimsel ve niteliksel farklılıklara sahip, iyi veya kötü şeklinde sembolik olarak tanımlamış ve bu tanımlamalar çerçevesinde kendi yaşamına yön vermiştir.

İlkel toplumlarla başlayan bu bakış açısından hareketle doğayla iç içe yaşayan Türklerin doğada kendileriyle birlikte ancak kendilerinden ayrı bir tabiata sahip olan hayvanlar etrafında meydana getirdikleri inanma ve uygulamaların nedenleri daha anlaşılır hâle gelmektedir. Bu bilgilerden hareketle çalışmada geleneksel Türk dünya görüşünde “köpek”in sahip olduğu yer tespit ve tahlil edilecektir.

Bütün bu bilgilerden hareketle “köpek”in gerek İslamiyet'ten önceki dönemde gerekse İslami dönemde Türkler tarafından maddi ve manevi yönden değer sahibi bir hayvan olarak görüldüğü aşikârdır. Türk toplumu için öneminin tartışılmaz olduğu noktada “köpek” in edebî metinlerde yer alması da kaçınılmazdır. Bu bağlamda “köpek” etrafında şekillenen inanmaların, “köpek”, “it”, “seg” ve “Kıtmîr” kelimelerinin kullanımıyla nasıl ele alındığına temas etmek, klasik Türk şiirindeki örnekleri tespit etmek için LEHCEDİZ (Tarih ve Edebiyat Metinleri Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü)⁵’den yararlanılmış; örneklerin çokluğu sebebiyle çalışma, divanlar ile sınırlandırılmıştır. Tespit edilen beyitler, Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemindeki metinlerden başlayarak klasik Türk şiirinin hazan vakti olarak nitelendirilebilecek XVIII.-XIX. yüzyıla kadar yaygın olarak kullanıldığını ortaya koymuştur. Yüzyıl bağlamında kullanım azlığı ya da çokluğu arasında bariz farklılıklar görülmemiştir. Bu sebeple çalışmada anlamsal açıdan bir tasnif yapma yoluna gidilmiştir. “Köpek”, anlamsal açıdan beyitlerde olumlu yahut olumsuz olmak üzere iki şekilde ele alınmıştır. Olumsuz nitelendirilen örneklerde köpeğin bazen rakip, nefis, heccav vb. kişilere teşbih edildiği bazen de tavrı olarak şairin olumsuz yahut kötü ithamlarıyla şiirlerde yer aldığı görülmüştür. Klasik Türk şiirinde “köpek”in olumlu anlamda ele alındığı tek durum ise Ashâb-ı Kehf'in köpeği, Kıtmîr'in zikredilmesi üzerinedir.

Eski Türk İnanç Sisteminde Köpek

Köpek, yeryüzünde insan tarafından evcilleştirilmiş ilk hayvan olarak kabul edilmekte ve köpeğin en az on beş bin yıldır insanlar tarafından kullanıldığı varsayılmaktadır (Keten, 2022, s. 66). Köpek pek çok mitolojide⁶ ve inanç sisteminde etrafında çeşitli inanma ve uygulamaların teşekkül ettiği hayvanlardan biridir. Dünya kültürlerine ait mitolojik anlatımlar incelendiğinde, köpeğe atfedilen ilksel görevin genellikle ölmüş kişinin ruhuna yol göstericilik yapmak olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda köpek, ölen kişinin ruhu için bir kılavuz konumundadır. Aynı zamanda köpeğin insan türünün atası olarak ifade edildiği pek çok mitolojik anlatıma da mevcuttur (Onsori, 2023, s. 213). Köpeğin insan türüyle olan uzun süreli yakınlığı onu bütün ilksel inanç sistemlerinin önemli bir parçası hâline getirmiştir.

⁵ LEHCEDİZ (Tarih ve Edebiyat Metinleri Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü)'de köpek, seg, it ve Kıtmîr taramaları için bk. <https://lehcediz-com.eu1.proxy.openathens.net/tarama/> [Erişim Tarihi: 03.07.2024].

⁶ İran mitolojisinde köpek yani “seg”in ele alınışı için bk. Yıldırım, N. (2008). *Fars mitolojisi sözlüğü*. Kabalıcı.

Sahibi oldukları konargöçer hayatın şartlarına bağlı olarak Türkler, avcılık ve hayvancılık yapmak durumunda kalmış; bu durum onları hayvanlarla sıkı bir ilişki geliştirmek durumunda bırakmıştır.

Geleneksel Türk dünya görüşü içerisinde -bazı Türk toplumlarında- köpeğin değerinin kurtla kıyaslanmasıyla belirlendiği görülmektedir. Bu kıyas sonucunda köpek, kurda göre zayıf ve güçsüz olması sebebiyle kötü kabul edilen bir hayvandır. Ayrıca Türk toplumlarında köpeğin yine kötüyle ilgili görülen hastalık, ölüm ve kötü ruhlarla ilişkili olduğu düşünülmektedir (Çoruhlu, 2011, s. 178). Köpeğe karşı geliştirilen bu olumsuz düşüncenin temelini, köpeğin ötekileştirilmesi fikri oluşturmaktadır. Kurt, Türkler için kutsal hatta ata kabul edilen bir hayvandır. Dolayısıyla toplum kendisi ile kurt arasında doğrudan bir yakınlık ve bağ kurmaktadır. Bu bağlamda köpeği kurtla kıyasladığında kurdu kendisiyle bir tutan Türkler, köpeği ötekileştirmiş ve ona olumsuz anlamlar yüklemişlerdir. Bu düşünceyi destekleyen olgulardan biri, hiç şüphesiz Altay yaratılış anlatımlarında Bay Ülgen tarafından bekçilikle görevlendirilen köpeğin, Erlik Han tarafından kandırılmasıdır (Çoruhlu, 2019, s. 227; Korkmaz, 2003, s. 102; Uluşık, 2017, s. 355). Bay Ülgen tarafından kendisine verilen görevi Erlik'e kanarak yerine getirememiş olması, köpeğin değersiz, kötü ve şeytani yönü kuvvetli bir hayvan olarak görülmesine sebebiyet vermiştir. Bu düşünceden hareketle Altay ve Yakut bölgesinde Erlik Han'a hizmet ettiği düşünülen zayıf, kara şamanlar, yeraltına inme ayini esnasında köpek kılığına girmektedirler (Çatalbaş, 2011, s. 54; Eliade, 1999, s. 508; Kalafat vd., 2011, s. 64). Hâlihazırda Erlik Han'a hizmet ettiğine inanılan bir hayvanın Şaman ayinlerinde Erlik Han'ın katına inerken tercih edilmesi, ayinin daha kolay gerçekleşmesi içindir.

Köpeğin ölümle ve hastalıkla ilişkilendirilmesi, bazı Türk toplumlarında cenaze törenlerinde kurban edilmesine neden olmuştur (Korkmaz, 2003, s. 102). Hastalık ve ölüm Türk kültüründe korkulan ve kimi zaman tanrısal gazaptan kimi zaman da Erlik Han'ın gazabından meydana geldiğine inanılan durumlar arasındadır (Baysal, 2014, s. 20). Bu nedenle söz konusu süreçlerde kötülüğü çağrıştıran bir başka unsurun kullanılması tesadüfi bir durum değildir.

Tunguzlarda her şamanın iki tane köpeğe benzeyen kötü huylu ruhu bulunmaktadır. Şaman, bu ruhları hastalıkların sağaltım sürecinde hastadan uzak tutmaya çalışmakta, ruhların hasta kişiye musallat olmaması için hastanın yanından ayrılmamaktadır (Bayat, 2019, s. 131-132).

Geleneksel Türk dünya görüşünde köpek, her zaman olumsuz kabul edilen ve Erlik Han'la ilişkilendirilen bir yerde olmamıştır; bazı Türk toplumlarında köpek, sevilen, ata kabul edilen hayvan olarak da karşımıza çıkmaktadır. Şamanların yaptığı bazı ayinlerde köpek, yardımcı hayvan olarak kabul edilmekte; esrime hâlindeki şaman, köpek gibi uluyarak ruhları kendisine yardım etmeye davet etmektedir (Roux, 2002, s. 81). Bunun yanı sıra Roux, beyaz köpeklerin tanrısal ayinlerde şaman tarafından kurban edildiğini belirtmektedir (2002, s. 253; Korkmaz, 2003, s. 102). Burada kurban edilen köpeğin beyaz renkli oluşu, onun tanrısal güçle ilişkilendirildiğini göstermektedir. Ayrıca şamanlar, kendi ruhsal yolculuklarına da beyaz bir köpeğin sırtında çıkmaktadırlar (Hançerlioğlu, 1993, s. 57). Tanrıya yapılan ayinlerde kurban edilecek hayvanlar, tanrısal güçle çevrelenmiş ve iyi kabul edilen hayvanlar olmalıdır. Beyaz bir köpeğin ayinde kurban ediliyor oluşu, köpek türünün o toplumda iyi ve kutsal kabul edildiğinin ispatı niteliğindedir.

Çeşitli Türk toplumlarında köpekle ilgili olumlu türden inanmalara temel oluşturan öz inanmalardan biri, şüphesiz bazı kavimlerin köpekten türediklerini kabul etmeleridir (Dıykanbayeva, 1999, s. 59). Kırgızlar kızıl bir köpeğin kendilerine ata olduğuna ve ondan türediklerine inanmaktadırlar (Korkmaz, 2003, s. 102; Roux, 2005, s. 54). Bununla birlikte Kuzey Asya ve Sibiryaya Türklerine ait anlatımlar içerisinde yer alan “it baraklar” olarak isimlendirilen it başlı, sığır ayaklı bir milletin bulunduğu dair anlatılan efsane, çeşitli Türk kavimlerinde köpeğin önemli bir yeri olduğunu açıkça göstermektedir (Caferoğlu, 1961, s. 3-7; İnan, 1949, s. 149-150). Bir hayvandan türediğine inanmak, o hayvana doğrudan bir kutsiyet atfetmek anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bazı Türk toplumları için köpek, aşağı görülen bir hayvanken bazıları için kutsal bir konumda yer almaktadır.

Alimcan İneyet, “Türklerde Köpek Kültü Var mıydı?” isimli çalışmasında Çin kayıtları üzerinde yaptığı incelemeler sonucunda Türklerin totem hayvanı olarak benimsediği hayvanlardan birinin köpek olduğunu, dolayısıyla Türk kültüründe köpek kültürünün de bulunduğunu belirtmektedir (2013, s. 335-336). Totem olgusunun kökeninde kutsiyet inancı yatmaktadır. Bu nedenle köpeğin Türkler için totem olması, onu doğrudan Türk inanç sisteminin önemli kutsallarından biri hâline getirmektedir.

Caferoğlu’na göre köpeğin on iki hayvanlı Türk takviminde yer alması, onun Türkler tarafından olumlu özelliklere sahip bir hayvan şeklinde görüldüğünü ispatlar niteliktedir (1961, s. 2). Bu durum -belki doğrudan onun olumlu özelliklere sahip olan bir hayvan olarak algılanmasına yol açmasa da- onun kültür bakımından önemli bir yerde olduğunun ispatı niteliğindedir.

Geleneksel Türk dünya görüşünü İslamiyet’ten ayrı düşünmek imkânsızdır. İslam dininin emir ve yasakları ile hayat algısının da Türk kültürü üzerinde etkisi büyüktür. Bu nedenle geleneksel Türk dünya görüşünde köpeğe bakış açısını daha net bir şekilde anlayabilmek için İslamiyet’te bu hayvanın nasıl değerlendirildiğine de kısaca değinmek gerekmektedir. İslam inancında köpekle ilgili çeşitli inanmalar ve ifadeler mevcuttur. Buna göre bir taraftan köpek beslemenin insanın amelini eksilttiği ve köpeğin olduğu eve meleklerin girmeyeceği, köpeğin yediği kaptan yemek yenmeyeceği gibi inanmalar bulunurken; diğer taraftan bir köpeğe yardım ettiği gerekçesiyle Allah tarafından bağışlanan bir kimsenin varlığına dair rivayetler ve köpeğin avcılıkta kullanılması, insanlara yardımcı olmaları nedeniyle dostluk, sadakat ve sabırla ilişkilendirildiği inanmalar mevcuttur (Bardakoğlu, 2002, s. 251-252; Çoruhlu, 1999, s. 179-180; Dilmen, 2020, s. 610; Koşum, 2015, s. 299-209; Türkeri Baltacı, 2015, s. 86-91). Bu bağlamda İslam dininde doğrudan köpek üzerinde bir yargı bulunmamaktadır. Köpeğe dair olumlu ve olumsuz yargılar çoğunlukla köpeğin hâl, hareket ve fizyolojik yapısıyla ilgilidir.

Ashâb-ı Kehf kıssasına bakıldığında putperest bir toplumun içinde Allah’ın varlığına ve birliğine inanan birkaç genç, kendilerine zarar vermek isteyen toplumdan uzaklaşmak için bir mağaraya sığınır ve orada üç yüz dokuz yıl uyurlar (Ersöz, 1991, s. 465-467; Özçelik, 2022, s. 528-530). Bu anlatımda köpekle ilgili doğrudan bir bilgi verilmemiş dahi olsa da iman eden insanların kötülerden kurtulmak adına kaçtıkları ve bir mağaraya sığındıkları noktada yanlarına köpeklerini de almış olmaları, bununla birlikte köpeğin de onlarla üç yüz dokuz yıl uyuması, insan ve köpek arasındaki ilişkinin İslam dini tarafından da hoş görüldüğüne ve Allah’ın bu

süre zarfında köpeği de kendine iman edenlerden biri olarak görüp onu da diğerleri gibi koruduğuna bir delil olarak gösterilebilir.

Klasik Türk Şiirinde “Köpek”in Olumsuz Ele Alınışı

Köpek-Rakip Benzetmesi

Edebî metinlerde “köpek”in en çok -olumsuz anlam barındırarak- “rakip” ile ilişkilendirildiği görülür. Necâtî Bey (ö. 914/1509) bir beyitte rakiplerini âşıklara karşı dil çıkarıp âdeta kuduran bir köpeğe benzetmiş ve köpeklerin böyle hareketlerine aşına olduğunu vurgulamıştır:

*Yine uşşâka dilün çıkdı kudurdun mı rakîb
Bilürüz böyle ulur seg kim ola dîvâne* (Necâtî Bey, G. 483/7)

Sevgiliye ulaşamayan âşıklar için sevgilinin kapısını bekleyen rakipler, kapıdaki köpeklerden farksızdır. Bu düşünce XVI. yüzyıl müelliflerinden Üsküplü İshak Çelebi (ö. 943/1537)’nin şiirinde şöyle dile gelir:

*Uş göreler rakîbi nice nice ulusa gerek
Mahzâ kapunda itlerüne intisâb ile* (Üsküplü İshak Çelebi, G. 272/5)

Ayrıca İshak Çelebi, âşıkların sevgilinin kapısında sevgilinin köpekleriyle kavga etmemesini istemektedir. Çünkü inanışa göre hac ehli, Kâbe yolunda kavga etmez, huzursuzluk çıkarmaz. Âşık, sevgiliyi yahut sevgilinin köyünü kendisine Kâbe edindiği için hacı sayılır, bu yolda herhangi bir kavgaya karışmamalıdır:

*Uşşâk itlerünle kapunda çekişmesün
İtmez tarîk-ı Kabede hacc ehli arbede* (Üsküplü İshak Çelebi, G. 273/4)

Benzer bir düşüncenin yansıması XVI. yüzyıl müelliflerinden Yakînî (ö. 976/1568-69)’yi, kendisinden başka sevgilinin mahallesinde/köyünde onun kapısını bekleyecek biri var mıdır sorgulamasına yöneltecektir. Bu durum şair için bir nimettir; sevgilinin kapısının köpeği olmak bir lütuf olarak nitelendirilir:

*Var mıdur bencileyin devlete lâyık benden
Seg-i kûyunla kapun beklerin ey şeh her şeb* (Yakînî, G. 13/4)

Fatih Sultan Mehmet (ö. 886/1481)’in şehzadelerinden şair Cem Sultan (ö. 900/1495), *Türkçe Divanı*’nda pek çok kez köpek-rakip ilişkisine yer verir. Şair, köpek rakibin sözüne uyarak âşığı ayrılık ve dert ile perişan eden sevgiliden şikâyetçidir. Ayrıca “O, köpek ki bana ne işler eder, görür müsün?” sorusunu sorarak kâfir rakibi öldürmekten başka çare bulamamaktadır:

*Seg rakîbün sözine uyup firâk u derd ile
Beni zülfün bigi her dem pây-mâl itmek neden* (Cem Sultan, G. 287/2)

*Nicesi öldürmeyem ben ol rakîb-i kâfiri
Kim bana ne işler ider ol segi görür misin* (Cem Sultan, G. 291/3)

Rakibin bağırılarından rahatsız olan Aynî (ö. 895-900?/1490-1494?), “Köpeğin havlama sesinin sana ne zararı var, buna üzülme ve bu bağırıları duyma.” diyerek kendini telkin etmektedir. Şair, “ağyar” dan o derece rahatsızdır ki sevgilinin, onu kurban etmesine bile

dayanamamaktadır. Sevgilinin rakibi öldürmesi, ona yüz vermesi demektir; hâlbuki âşığa göre rakip sevgilinin bıçağına bile layık değildir:

Rakîbün herzesin gûş itme Aynî
Ne gam ol seg iderse sana av av (Karamanlı Aynî, G. 399/7)

Kurbân dilersin itmege agyârı itmegil
Lâyık degül durur senün ol seg bıçağuna (Karamanlı Aynî, G. 427/4)

Bazen “ağyâr” bazen de “hasûd” olarak nitelendirilen rakip, Bursalı Rahmî (ö. 975/1567-68) tarafından “günde bin kez başına taş vurulsa da ölmeyen” bir kişi olarak nitelendirilir:

Günde bin kez taş urursam başına ölmez hasûd
Görmedüm âlemde bir seg ancılayın cânı pek (Bursalı Rahmî, G. 121/2)

Köpek rakibi sevgiliden uzaklaştırmak isteyen Zâtî (ö. 953/1546), eline taş alıp ona saldırmaktan başka bir yol bulamamaktadır:

Segden hazer itse kişi alur eline seng
Gönlin ele alduguma illet bu rakîbün (Zâtî, G. 809/2)

Rakibin adını anmadan sevgilinin köyünü çevreleyen köpekler diye ifade eden Nev’î (ö. 1007/1599), söz konusu köpekler tarafından kenara çekilip azarlanmaktadır:

Mestâne kûy-i dilbere vardum kazâ ile
Segler üşüp yıkup beni tazîre çekdiler (Nev’î, G. 79/4)

Kara Fazlî (ö. 971/1564) ise köpek rakibin öğüdünü dinleyip sürekli âşığa gözyaşı ve inlemeyi reva gören sevgiliye seslenerek bu durumun bitmesini istemektedir:

Seg rakîbün pendini cânâ revâ görüp müdâm
Âşığı giryân u nâlân idesin görme revâ (Kara Fazlî, G. 33/4)

Ayrıca Kara Fazlî, sevgilisinin kendisine yüz vermesi durumunda aşk ateşiyle yanmış cisminin kemiğini, köpek rakiplerine feda etmeye hazırdır:

Tek kabûl itsünler iy dil-dâr ben bî-çâreden
İtlerine üstühân-ı cism-i sûzânım fedâ (Kara Fazlî, G. 39/4)

Molla Aşkî (ö. 888’den sonra?/1483’ten sonra?)’nin rakip köpeğin sevgilinin kapısından gitmesini isteyerek sevgilisine seslendiği noktada “Sen meleksin, yanında şeytan olmasın” temennisi yer alır:

Sür kapundan it gibi olsun rakîb nâ-bedîd
Sen meleksin iy perî yanunda şeytân olmasun (Molla Aşkî, G. 88/3)

Rakibin köpeğe hatta olumsuz anlamı dolayısıyla şeytana teşbihi, Helâkî (ö. 980-983 arası/1572-1576 arası)’nin şiirine de konu olmuştur:

Beni kovladı mahallende rakîb itlerine
Arada fitne kopardı yine şeytân oldu (Helâkî, G. 146/3)

Yukarıdaki örnekte de görüldüğü üzere köpeğin yer aldığı beyitlerde “üstühân” yani “kemik” kelimesi zikredilir. Mesîhî (ö. 918/1512’den sonra)’nin, zayıf cismini sevgilinin kapısında bekleyen rakibe vermek istemesi; bu isteği barındıran gönlün hırsız, rakibin ise it olduğunu söylemesi dikkat çekicidir. Mesîhî’ye göre gönlü, köpek rakibe kemik atmak istemektedir (Onay, 2018, s. 299):

*Kapunda dil rakibe verir cism-i lâgarı
Gûyâ bir uğrudur ki ite üstühân atar* (Mesîhî, G. 59/2)

Kapısındaki köpek rakibe “oş demeyen” ve onu kapısından kovmayan sevgili, Mustafa Fennî (ö. 1158/1745-46)’yi kavuşma nimetinden uzaklaştırmakta ve sitem etmesine sebep olmaktadır:

*Dirmiş ol dilber kapumda seg dahı olsan eger
Nân-dâd-ı vasl olup Fennî sana oş eylemem* (Mustafa Fennî, G. 223/5)

Edebî metinlerde köpeğe yönelik yapılan olumsuz nitelendirmenin bir diğeri de sevgilinin ahuya benzetildiği örneklerde “âhû-sıfat sevgili”yi yakalayan avcının, köpeğe teşbih edildiği beyitlerdedir:

*Eylemezse dâmenin dest-i taallukdan halâs
Bir gün ol âhû-sıfat itün birine sayd olur* (Bağdatlı Rûhî, G. 156/3)

*N’içün rakibe hıdmet idersin didi didüm
Âhû seg ile avlanur ey serv-i gül-izâr* (Ahmed Paşa, K. 24/13)

Âşıklar, sevgilinin eziyetleri ve rakiplerin kötülükleri karşısında o kadar perişandır ki Dânişî (ö. 1095/1683), “köpeklere harcanacak zayıf tenim kalmadı” diyerek sevgilinin insafını dilemektedir. Âşık, sevgilinin yolunda kurban olmaya hazırken rakiplerden gelen eziyete tahammül edememektedir:

*Ben nice kurbân olam agyâre kurbân olduğım
Seglere bezl idecek cism-i nizârum kalmadı* (Dânişî, G. 378/5)

Bağdatlı Rûhî (ö. 1014/1605-1606), âşık/şair tarafından sevilmeyen ve sevgiliye kavuşamamanın tek müsebbibi olarak görülen köpek rakip, bu dünyadan gittiğinde nasıl bir mutlulukla karşılanacağını ifade eder:

*Seg rakibi gitdi dünyâdan didiler dostlar
Gerçek olursa bizüm olurdu dünyâlar yine* (Bağdatlı Rûhî, G. 938/4)

Âşık-Köpek Benzetmesi

Klasik Türk şiirinde köpeğin rakiple ilişkilendirildiği beyit örneğine hemen hemen her şairde rastlanmakla birlikte -daha kısıtlı bir kullanım alanında- âşığın da köpeğe teşbih edildiği görülür. Necâtî Bey’in zahide seslendiği bir beyitte “her âşığa, köpek deme” uyarısı bu bağlamda değerlendirilebilecek beyitlerdendir:

*Bakup her âşika seg dime zâhid
Eyâ magrûr yiter kendüni gör* (Necâtî Bey, G. 77/5)

Nefis-Köpek Benzetmesi

XIX. yüzyılın mutasavvıf şairlerinden olan Gulâmî (ö. 1304/1886), nefis-köpek benzetmesine yer verdiği bir müfrette nefsin mertebelerinden nefis-i emmâreye gönderme yapmaktadır:

Nefs segdir sîr kılma dişler âhir pâyını
Nimete şükr eylemez kalb-i seg it kovar seni (Gulâmî, Müfret 42)

Köpek anlamındaki it ile “keskin, sivri, şiddetli, sarp vb.” anlamlardaki “iti” kelimesi, beyitlerde tevriyeli olarak yer almaktadır (Şentürk, 2023, s. 390). Zâtî, nefsi köpeğe teşbih ettiği bir beyitte bu duruma tanık olan köpeklerin “veh vâh” diye havladığını dile getirir:

Benüm nefsüm iti gâyet itidür
Bu hâli gördi itler didi veh vâh (Zâtî, G. 1236/5)

Şair/Heccav-Köpek Benzetmesi

Lâmi’î Çelebi (ö. 938/1532), kendisini eleştiren bir şairi, köpek olarak nitelemiş; heccav şairi köpeğe benzetsem buna şaşılır mı, sorusuyla köpeğin sabah akşam b.. yemeğe meylettiğini vurgulamıştır. Bu durum şairlerin özellikle hiciv söz konusu olduğunda sert bir şekilde karşılık verdiği gösteren bir delil olarak edebiyat tarihinde yerini almıştır:

Şâir-i seg helâda hecv dimiş
Eyü varmış pohı yirinde yimiş
N’ola heccâva seg disem çün anun
Rûz u şeb meyli poh yemege imiş (Lâmi’î Çelebi, Kıta 63)

Klasik Türk Şiirinde “Köpek”e Yönelik Olumsuz Tutumlar

İslami inanç içerisinde de mitolojide de olumsuz manalarıyla ön plana çıkan köpeğin bir benzetme amacı güdülmeden de beyitlere konu olduğu görülmektedir. Bu durumda köpek bazen dinî-tasavvufî beyitlerde Allah’a ulaşma yolunda kişinin karşısına çıkan engellerden biri iken bazen de gerçek hayatta yer alan köpeğin yansıması olarak şiirlerde yer almaktadır. Kuddûsî (ö. 1265/1849), Allah’ın büyüklüğünü, azametini idrak eden kulun duyduğu korkuya temas ettiği bir beyitte “köpeğin, imansız ölen kişiden yüce olduğu” düşüncesini dile getirir. Bu dinî düşüncenin arka planında köpeğin hayvan olarak da aşağı görülmesi bulunmaktadır:

Tenriden haşyet iderler hem mukarrebler kamu
Çünkü îmânsız giden insândan alâdır köpek (Kuddûsî, G. 343/5)

Son dönem şairlerinden Rodosçuklu Fennî (ö. 1193/1779-80 ila 1214/1799-1800 yılları arası) ise maddî hayatta görülen kedi ile köpek arasındaki kavgayı, klasik Türk edebiyatındaki rind-zahid çekişmesini anlatırken bir motif olarak kullanır:

İmtizâc etmekte yok asla kemâli zâhidin
Dem-be-dem mest-i harâb elde sakalı zâhidin
Bezm-i işretgâhda ceng ü cidâli zâhidin
Güyyâ bâ-hûde segle hirrenin gavgâsıdır (Fennî, Murabba 2/2)

Klasik Türk şiirinde köpeğin rakiple ilişkilendiriliyor oluşu, geleneksel Türk dünya görüşünde köpeğin sahip olduğu olumsuzlar anlamlarla bir diğer ifade ile köpeğin

ötekileştirilmesiyle ilgilidir. Köpeğin sahip olduğu fiziksel özellikler ve huyu bakımından ona atfedilen zayıflık ve iradesizlik vasıfları kolektif hafızada yer ederek ilerleyen dönemlerde meydana getirilen edebî metinlere de yansımıştır. Beyitlerde köpeğin şeytanla, rakiple, nefisle, güçsüzlükle ilgili görülmesi doğrudan kolektif hafızadaki bilgiyle alakalıdır. Eski Türk inanç sisteminde köpeğin Erlik Han'a bir diğer ifade ile şeytana hizmet ediyor oluşu ve Erlik Han'ın da kendini Tanrıya rakip görmesi köpeğin de rakip durumuna düşmesine neden olmuştur. Diğer taraftan İslami literatürde köpeğin kimi âlimlere göre necis kabul edilmesi (Taş, 2019, s. 102-105) köpeğin kimi şairler tarafından rakiple, şeytanla ve olumsuzluk ifade eden herhangi bir durumla ilişkili kabul edilmesine sebebiyet vermiştir.

Klasik Türk Şiirinde “Köpek”in Olumlu Anlamda Ele Alınması: Kıtımîr

“Yedi Uyuyanlar” yahut “Yedi Âlimler” olarak bilinen Ashâb-ı Kehf'in köpeğinin adı olan Kıtımîr ile ilgili bilgilerin çoğu İsrailiyyat kaynaklıdır (Aydemir, 1979, s. 177; Pala, 2007, s. 273). İnanışa göre Tarsus civarında Dakyanus adlı bir askerî vali, halkın puta tapmasını ister. Bu isteğe karşı gelen yedi genç, emre uymazlar, ibadet etmeye ve Allah'a yalvarmaya başlarlar. Dakyanus, emirlerini yerine getirmemezse kendilerini öldüreceğini söylemesi üzerine yedi genç şehirden ayrılırlar. Yolda karşılarına “Kıtımîr” çıkar; ne kadar kovarlarsa kovsunlar bu köpek onları bırakmaz, koruyucuları olur. İnanışa göre cennete girecek 5 hayvandan biri de Kıtımîr'dir (Pala, 2007, s. 34-35). Bu durum, edebî metinlerde “Kıtımîr”in⁷ adının, koruyuculuğunun ön plana çıkararak anılmasına sebebiyet verir:

*Bugün Ashâb-ı Kehf oldum uyur mıyım yâ Resûla'llâh
Aceb Kıtımîr'ine Kıtımîr olur mıyım yâ Resûla'llâh* (Hasan Hilmi, K. 21/1)

*Nimet-i vaslın ümîdiyle şehâ subh u mesâ
Halka-i bezminde olmak isterim Kıtımîr gibi* (Priştineli Nûrî, G. 379/3)

*Erenler, evliyâlar zümresi Kıtımîri olsam ben
Beni red eylemezler böyle bildim şân-ı ehlu'llâh* (Vassâf, K. 15/15)

Yukarıda belirtildiği üzere kimi âlimler, köpeği necis görmekte ve onun bu durumuyla bağlantılı olarak köpekle olan ilişkiyi sınırlandırıcı yorumlar yapmaktadırlar. Diğer taraftan kimi İslam âlimleri ise köpek ve insanın yakın ilişki kurmasında herhangi bir engel bulmamaktadır (Taş, 2019, s. 101-102). “Kıtımîr”in varlığı da bu düşüncüyü destekler niteliktedir. Herhangi bir hayvanın değil karşılarına bir köpeğin çıkması; İslami görüşte köpeğin dost, koruyucu olarak kabul gören bir hayvan olmasından kaynaklanmaktadır.

Sonuç

Köpek, Türk kültüründe kimi zaman çok sevilip değer gören kimi zaman da aşağılanan ve hor görülen bir konumda olmuş; geleneksel Türk dünya görüşünde kendisine önemli bir yer edinmiştir. Simgelediği anlamlar bağlamında kültürel bir değere sahip olan köpeğin, diğer kültür ürünlerine tesir etmemesi de imkânsızdır. Edebî metinler incelendiğinde klasik Türk şiirinde köpeğin gerçek anlamında daha sınırlı bir kullanıma sahip olduğu, genellikle “köpek”, “seg”, “it” vb. kelimelerin teşbih yoluyla olumsuz anlamdaki kişi ve durumlara gönderme yapıldığı dikkat çekicidir. Bu bağlamda köpek, teşbih ve istiarelerde olumsuz bir anlam

⁷ “Kıtımîr”in şiirlerde ele alınışıyla ilgili bk. Ayan Nizam, E. (2013). Divan şiirinde bir telmih unsuru olarak Ashâb-ı Kehf. Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/13, s. 483-499.

barındırarak rakip, âşık, nefis, şair yahut heccavla denk tutulur. Yaygın kullanım ise köpek ve rakip arasındaki benzerlik üzerinedir. Âşığa yüz vermeyen sevgilinin yanında/köyünde bulunan rakip, âşığa her türlü kötülüğü yapmaktan kaçınmamaktadır. Pek çok örnekte âşık, zayıf vücudunu bu yolda feda etmeye hazır bir şekilde, köpek rakibe isyan etmekten kendini alamaz. Köpeğin sahip olduğu bu anlamlar, eski Türk inanç sisteminde köpeğe bakışla doğrudan örtüşmektedir. Köpek, geleneksel Türk dünya görüşünde kimi zaman tanrının rakibi olan Erlik Han'a hizmet ettiği inanmasıyla sevilmeyen ve horlanan bir hayvan olmuşken kimi zaman da insana yakınlığı ve soyun kendisinden türediği düşüncesiyle ata kabul edilen ve saygı duyulan bir hayvan olmuştur.

Köpeğin gerçek anlamıyla yer aldığı beyitlerde bile kedi-köpek arasındaki çekişmenin veya başka bir deyişle yüzyıllar boyu süren kavgalarının yansıması dışında bir ize rastlanmaz. Klasik Türk şiirinde köpek ile ilgili olumlu tek tavır, Ashâb-ı Kehf'in köpeği Kıtımîr ile ilgilidir. Bu beyitlerde İslami anlatılara paralel olarak koruyuculuk ve kollayıcılık ön plana çıkmaktadır.

Tüm bu bilgiler değerlendirildiğinde toplumların hayatlarında yer alan canlı-cansız her unsurun edebî metinlere yansıdığını görmek mümkündür. Söz konusu yansımanın olumlu yahut olumsuz olmasından ziyade edebî metinlerde yer alan her malzemenin çokluğu, sahip olduğu kültürde ne kadar yer kazandığını, önemini vurgular niteliktedir. Klasik Türk şiirinde genellikle olumsuz anlamıyla edebî metinlerde yer alan köpeğin, Türk toplum ve kültür hayatı için önemi yadsınamaz bir gerçektir. Diğer hayvan yahut canlılar üzerine yapılacak ayrıntılı çalışmalar ile toplumsal hayat-edebî metin arasındaki ilişki bir kez daha gözler önüne serilecektir.

Kaynakça

- Ak, C. (2001). *Bağdatlı Rûhî dîvânı karşılaştırmalı metin*. Uludağ Üniversitesi.
- Arslan, Mehmet (hzl.) (2009). *Sivaslı Gulâmî divanı*. Asitan.
- Atasagun, G. (1996). *İlahi dinlerde dini semboller* [Doktora Tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Ateş, M. (2014). *Mitolojiler ve semboller ana tanrıça ve doğurganlık*. Milenyum.
- Ayan Nizam, E. (2013). Divan şiirinde bir telmih unsuru olarak Ashâb-ı Kehf. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(13), 483-499.
- Aydemir, A. (1979). *Tefsîrde İsrâîliyyat (Hicrî 6. asrın başına kadar)*. Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Bardakoğlu, A. (2002). Köpek. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 251-252.
- Bayat, F. (2019). *Türk şaman metinleri efsaneler ve memoratlar*. Ötüken.
- Baysal, N. (2014). *Gelenek ve değişim ekseninde Trabzon halk hekimliği üzerine bir araştırma*. Gece Kitaplığı.
- Baysal Yurdakul, N. (2023). Türk halk hekimliğinde hayvan sembolizmi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 23(1), 187-200. <https://doi.org/10.32449/egetdid.1280860>
- Burmaoğlu, H. B. (1983). *Lamii Çelebi divanı (hayatı, edebi kişiliği, eserleri ve divanının tenkidli metni)* [Doktora Tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Caferoğlu, A. (1961). Türk onomastiğinde “köpek” kültü. *TDAY Belleten*, 9(1), 1-11.
- Çatalbaş, R. (2011). Türklerde hayvan sembolizmi ve din ilişkisi. *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, 3(12), 49-60.
- Çavuşoğlu, M. (1982). *Helâki: Divan tenkidli basım*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Çavuşoğlu, M. (1989). *Üsküplü İshâk Çelebi dîvânı tenkitli basım*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Çoruhlu, Y. (1999). *Türk mitolojisinin abc'si*. Kabalcı.
- Çoruhlu, Y. (2011). *Türk mitolojisinin ana hatları*. Kabalcı.
- Çoruhlu, Y. (2019). *Türk sanatında hayvan sembolizmi 2*. Ötüken.
- Demirkazık, H. İ. (2009). *18. yy. şairi Mustafa Fennî dîvân (inceleme- tenkitli metin – dizin)* [Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Dıykanbayeva, A. (1999). *Kococaş destanı'nda şamanistik unsurlar* [Yüksek Lisans Tezi]. Ege Üniversitesi.
- Dilmen, Ö. (2020). Mevlânâ'nın mesnevi'sinde köpek metaforu. *Türk Akademik Araştırmalar Dergisi*, 5(4), 606-635. <https://doi.org/10.30622/tarr.819021>
- Doğan, A. (2013). *Kuddusî divanı*. Akçağ.
- Eliade, M. (1999). *Şamanizm- ilkel esrime teknikleri* (Çev. İsmet Birkan). İmge.
- Eliade, M. (2009). *Dinler tarihine giriş*. Kabalcı.
- Eliade, M. (2018). *İmgeler ve simgeler*. Doğu Batı.
- Ersoylu, İ. H. (1989). *Cem Sultan'ın Türkçe divan'ı*. TDK.
- Ersöz, İ. (1991). Ashâb-ı Kehf. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 465-467.
- Güler, M. İ. (2023). *Dânişî Ali Dede dîvânı*. Kitabevi.
- Hançerlioğlu, O. (1993). *Dünya inançları sözlüğü*. Remzi.
- Hocaoğlu Alagöz, K. (2016). *Rodosçuklu Kömürkayazade Fenni müşaare divançesi*. Grafiker. <https://lehediz-com.eu1.proxy.openathens.net/tarama/> [Erişim Tarihi: 03.07.2024].
- İlhan, E. (2021). *Necâfî bey divânı (tenkitli metin, bağlamli dizin ve işlevsel sözlük)* [Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi.

- İnan, A. (1949). İt başlı ulus efsanesi. *Bellekten*, 13(49), 149-150.
- İnayet, A. (2013). Türklerde köpek kültü var mıydı? H. Şirin User & B. Gül (Ed.), *Yalın Kaya Bitigi Osman Fikri Sertkaya Armağanı* içinde (s. 335-344). Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Jung, C. G. (2020). *İnsan ve sembolleri*. Kabalıcı.
- Kalafat, Y., & Noyan Güven, İ. M. V. (2011). Altay Türk halk inançlarından Anadolu'ya dair bazı tespitler. *Arış Dergisi*, 6, 60-75. <https://doi.org/10.34242/akmbaris.2019.19>
- Karabey, T. (1999). *Ahmet paşa hayatı-sanatı-eserleri*. Akçağ.
- Keten, A. (2022). İnsan kontrolü dışındaki köpekler için kullanılan kavramların karmaşıklığı. *Avrasya Terim Dergisi*. 10(3), 66-74. <https://doi.org/10.31451/ejatd.1163646>
- Korkmaz, E. (2003). *Eski Türk inançları ve şamanizm terimleri sözlüğü*. Anahtar Kitaplar.
- Koşum, A. (2015). İslam hukukunda hayvanların yaşama hakları bağlamında köpeklerin öldürülmeleri sorunu. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 26(1), 299-309.
- Levy-Bruhl, L. (2006). *İlkel insanda ruh anlayışı*. Doğu Batı.
- Mengi, M. (2014). *Mesihî divanı*. Atatürk Kültür Merkezi.
- Mermer, A. (1997). *Karamanlı Ayni ve divanı*. Akçağ.
- Onay, A. T. (2018). *Eski Türk edebiyatında mazmunlar ve izahı*. Akçağ.
- Onsori, A. (2023). Oğuz mitolojisinde köpek (Çev. H. Behram). *Babür Bilimsel Araştırmalar Bürosu Dergisi*, 2(2), 211-224.
- Özçelik, B. (2022). Kur'an-ı Kerim kaynaklı Ashab-ı Kehf kıssası'nın Türk şiirine yansımaları: halk şairi Ahmet Çıtak'ın mesnevi örneği. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 9, 525-540. <https://doi.org/10.51531/korkutataturkiyat.1200129>
- Özkat, M. (2005). *Kara Fazlî'nin hayatı, eserleri, edebî kişiliği ve divânı (inceleme-tenkitli metin)* [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Pala, İ. (2007). *Ansiklopedik divân şiiri sözlüğü*. Kapı.
- Roux, J. P. (2002). *Türklerin ve Moğolların eski dini*. Kabalıcı.
- Roux, J. P. (2005). *Orta Asya'da kutsal bitkiler ve hayvanlar*. Kabalıcı.
- Tarlan, A. N. (1967). *Zâtî divanı (edisyon kritik ve transkripsiyon), gazeller kısmı: C I*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Tarlan, A. N. (1970). *Zâtî divanı (edisyon kritik ve transkripsiyon), gazeller kısmı: C II*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Tarlan, A. N. (1997). *Necati beg divanı*. MEB.
- Taş, M. Z. (2019). *Köpek salyasının necis olduğuna delil olarak gösterilen hadislerin değerlendirilmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Dicle Üniversitesi.
- Tıgılı, F. (2006). *Bursalı Rahmî Çelebi ve divanı* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Tulum, M., & Tanyeri, A. (1977). *Nev'i divanı*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Türkeri Baltacı, Z. (2015). *Türk kültüründe köpek* [Yüksek Lisans Tezi]. Balıkesir Üniversitesi.
- Şentürk, A. A., & Boşdurmaz, N. (2012). *Molla Aşkî divanı*. Yapı Kredi.
- Şentürk, A. A. (2023). *Osmanlı şiiri kılavuzu. C 7*. DBY.
- Uluşık, Y. P. (2017). Türk ve dünya mitolojilerinde sirius kültü. *Mediterranean Journal of Humanities*, 7(1), 345-365.
- Yıldırım, N. (2008). *Fars mitolojisi sözlüğü*. Kabalıcı.
- Zülfe, Ö. (2004). *Yakîni divân (tenkitli metin-tetkik-dizin)* [Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.